

Maria Wallenberg Bondesson

Mot ett våldstabu? Våldsbrott i fransk lagstiftning från 1200-tal till 1800-tal¹

I denna artikel undersöks förändringar i synen på våld i fransk lagstiftning från 1200-talet till 1800-talet. Analysen visar att fokus för regleringen av våldsbrott försköts under denna tidsperiod. Från att i hög grad ha varit inriktad på reglering av dödligt våld och skador, började lagen även reglera mildare former av våld, samt tvång och hot. Detta kopplas i artikeln till två processer: en ökad intolerans för våld och en process varmed vissa typer av våld upphörde att vara privata angelägenheter.

---

¹ Tack till Arne Jarrick, Janken Myrdal, Patrik Lindenfors och Fredrik Charpentier Ljungqvist för kommentarer på tidigare versioner av denna artikel. Studien har är en del av projektet "Conflict, cooperation and equality – core drivers and essential results of cultural development in world history", som finansierats av Stiftelsen Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond.

Inledning

Våldsbrottslighet är ett ämne som aldrig upphör att vara aktuellt, och som intresserat otaliga forskare inom skilda discipliner. Ett forskningsfält inom den övergripande diskussionen av våld och samhälle rör våldsbrottslighetens utveckling över tid – och särskilt över längre tidshorisonter.²

Debatten inom detta forskningsområde är numera oerhört omfattande. Den har, i alla fall sedan 1970-talet, ofta kretsat kring Norbert Elias teori om civiliseringsprocessen, det vill säga påståendet att det ägt rum en långsiktig ökning av självdisciplin och självreflektion i Europa från senmedeltiden och framåt. Från och med 1980- och 1990-talen tillkom en kvantitativ forskningsinriktning på samma linje. Forskare som Manuel Eisner, Robert Muchembled och Pieter Spierenburg hävdade att det ägt rum en långsiktig nedgång i frekvensen interpersonellt dödligt våld i många delar av världen. Eisner beskriver exempelvis vad han kallar ”the long European homicide decline between the late Middle Ages and the mid-twentieth century”.³ Många forskare har också menat att synen på våld har förändrats. Vissa typer av vardagligt våld accepterades exempelvis under medeltiden, och utövades av alla samhällsklasser. Över tid har våldshandlingar *per se* allt mer tenderat att betraktas som otillbörlig aggression och som moraliskt fördömliga.⁴

Elias kopplade sådana förändringar till två tätt sammanlänkade processer: statens framväxt och ökade monopolisering av våld samt kommersialiseringen och framväxten av en marknadsekonomi. Detta skapade, enligt Elias, samhällsstrukturer där det fanns större incitament för självkontroll och konfliktlösning utan bruk av våld. Elias beskrivning av hur kungamakten tog den franska adeln i sin tjänst som ämbetsmän, och därmed bidrog till ”pacifieringen” av den forna krigaradeln, är välkänd. Kommersialiseringen spelade en viktig roll eftersom handel främjade stabila relationer och långsiktig planering. Framväxten av stat och marknadsekonomi interagerade också på många sätt för att förstärka de tendenser Elias ansåg sig kunna se.⁵

Såväl Elias resonemang, som den statistik som sammanställts av exempelvis Spierenburg och Eisner, har dock underkastats en hel del kritik. En del av kritiken är också välgrundad. En central brist i Elias resonemang är exempelvis att han huvudsakligen

---

² Se exempelvis Stuart Carroll, ”Thinking With Violence”, *History and Theory, Theme Issue* 55 (2017) s. 23–25; Gerd Schwerhoff, ”Criminalized Violence and the Process of Civilization: A Reappraisal”, *Crime, Histoire & Sociétés* 6:2 (2002) s. 104.

³ Manuel Eisner, ”From Swords to Words: Does Macro-Level Change in Self-Control Predict Long-Term Variation in Levels of Homicide?”, *Crime and Justice* 43:1 (2014) s. 125. Se också Eisner (2014) s. 68–91; Pieter Spierenburg, *A History of Murder: Personal Violence in Europe from the Middle Ages to the Present* (Cambridge 2008) t.ex. s. 3–4; Robert Muchembled, *A History of Violence: From the End of the Middle Ages to the Present* (Cambridge & Malden 2012) särskilt s. 38–40, 200–211, 274–288, 301–305.

⁴ Warren C. Brown, *Violence in Medieval Europe* (Harlow, London etc 2011) s. 2, 293–295; Claude Gauvard, *Violence et ordre public au Moyen Age* (Paris 2005) s. 12–13, 30, 44, 107–108; Hannah Skoda, *Medieval Violence: Physical Brutality in Northern France, 1270-1330* (Oxford 2013) s. 31–33, 50, 92, 94, 193, 208; Spierenburg (2008) s. 19–28, 63–64, 211; Muchembled (2012) t.ex. s. 119, 197–242.

⁵ Norbert Elias, *On the Process of Civilization: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*. Translated by Edmund Jephcott (Dublin 2012). För beskrivningar av Elias teori, se exempelvis Jonathan Fletcher, *Violence and Civilization: An Introduction to the Work of Norbert Elias* (Cambridge & Malden 2005); Arne Jarrick & Johan Söderberg, ”Spontaneous Processes of Civilization: The Swedish Case”, *Ethnologia Europaea* 23:1 (1993) s. 5–26.

ser våld som en drift, och som ett uttryck för bristande självkontroll. I sin analys inkluderar han således inte andra bevisligen förekommande typer av våld, såsom instrumentellt våld, planerat våld, våld som legitimt redskap, samt våld som ritual eller kommunikation.⁶ Detta är dock aspekter som tagits upp av senare forskning, och som jag kommer att återkomma till. En annan rimlig anmärkning, som exempelvis lyfts fram av sociologen Jonathan Fletcher, är att Elias försummar att beakta våld mot kvinnor och våld mot andra folk, som exempelvis i samband med den europeiska koloniseringen av områden i Afrika, Amerika och Asien.⁷ Elias har också anklagats för att ha en unilinjär, teleologisk historiesyn.⁸ Det är dock inte rimligt att tillskriva Elias några anspråk på fullständighet eller total teoretisk stringens. Han var medveten om att hans studier mer öppnade ett forskningsfält än uttömde det. Inte heller påstod han att den utveckling han beskrev varit helt linjär, eller att den är irreversibel.⁹

Olika aspekter av Elias teori har också utvecklats och nyanserats av andra forskare, som föreslagit nya förklaringsfaktorer och analyserat nytt material. Spridningen av böcker och läskunnighet, som ansetts kunna främja självreflektion och självkontroll, har exempelvis varit föremål för studier, liksom nykterhetsrörelsen, demokrati, världshandel och utbildningsnivå. Forskare har också betonat det vertikala perspektivet, och inte minst de kampanjer som fördes i de tidigmoderna staterna för att förbättra befolkningarnas ”seder”, eller visat på förekomsten av en kombination av indirekta effekter av sociala och kulturella strukturomvandlingar i Elias bemärkelse och målinriktad, social disciplinering.¹⁰

I den mer kvantitativt inriktade forskningen, har kritiker uppmärksammat och betonat de metodiska problem och utmaningar som är associerade med att beräkna frekvensen dödligt våld i äldre tider, så som problemet med att beräkna befolkningsmängd i historiska samhällen, samt den möjliga effekten av skillnader i medicinskt kunnande mellan sekler.¹¹ Stuart Carroll påpekar också att den övergripande minskningen i dödlighet i interpersonellt våld döljer stora regionala och tidsmässiga variationer.¹² Samtidigt har forskare som beaktat sådana problem menat att detta inte innebär att slutsatser om en minskande våldsamhet är helt felaktiga. Gerd Schwerhoff menar exempelvis att data från senmedeltiden är otillförlitlig och svårtolkad, men att ”the impression is substantiated that the level of violence decreases from the 16th to the 18th century”.¹³

Syftet med den här artikeln är att bidra till diskussionen om långsiktiga trender i synen på interpersonellt våld. Detta görs genom en bred kartläggning och kvantifiering av fransk lagstiftning mot våldsbrott. Forskare som intresserat sig för den minskade våldsbänagenheten har analyserat – och kvantifierat – en mängd källmaterial och faktorer:

⁶ Se exempelvis Carroll (2017) s. 24–28, 32, 38; Stuart Carroll, *Blood and Violence in Early Modern France* (Oxford 2006) s. 109, 308–311; Schwerhoff (2002). Se dock Elias (2012) s. 189, samt Carroll (2006) s. 5.

⁷ Fletcher (2005) s. 50.

⁸ Se exempelvis översikter i Carroll (2017) s. 24–25; Fletcher (2005) s. 42–44.

⁹ Elias (2012) t.ex. s. 7, 337, 348–349, 387–390, 407, 420–422, 481–490. Se också Fletcher (2005) s. 42–44.

¹⁰ Se exempelvis Eisner (2014); Muchembled (2012); Spierenburg (2008) t.ex. s. 112–113, 178, 201, 225; Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined* (New York etc 2011).

¹¹ Se t.ex. Carroll (2017); Schwerhoff (2002), samt diskussioner av tidigare forskning i Eisner (2014) s. 72–78; Muchembled (2012) s. 38–40. Se också Gauvard (2005) s. 18–30.

¹² Carroll (2017) s. 29–31, 39–40. Se också Schwerhoff (2002) s. 112–113.

¹³ Schwerhoff (2002) s. 110, 112, 122. Citat på s. 112. Se också Eisner (2014) s. 72–78, 91.

etikettböcker, läskunnighet och bokproduktion, alkoholkonsumtion, avrättningar et cetera. Som bland andra Manuel Eisner påpekat återstår dock en del arbete inom det rättshistoriska området.¹⁴ Den här studien är tänkt som ett litet bidrag till denna inriktning. Undersökningsperioden sträcker sig från 1200-tal till 1800-tal och tre lagsamlingar har analyserats: *Établissements de Saint Louis* från strax efter mitten av 1200-talet, *Coutumes d'Anjou* från 1508 och *Code Pénal* från 1810.¹⁵

Metod

Den statistik som presenteras nedan bygger på en kvantifiering och klassificering av alla enskilda lagbestämmelser som på något sätt berör våldshandlingar i de ovan nämnda lagarna. Detta innebär att det inte enbart är den straffrättsliga regleringen av våldsbrott som kartlagts, utan också den processrätt som reglerar hur våldsbrott skall lagföras och behandlas i rätten. Synen på våld och våldsbrottslingar kan också i viss mån komma fram i lagar som reglerar falska anklagelser och förtal, varför sådana bestämmelser också inkluderats i undersökningen.

Kodningen av data har skett enligt en metod som utvecklats tillsammans med Arne Jarrick.¹⁶ En grundläggande observation när man arbetar med jämförelse av lagtexter är att det kan finnas stora skillnader i hur dessa är strukturerade. Längden på avsnitt och paragrafer kan variera, och strukturen vara mer eller mindre systematisk. För att inte riskera att detta snedvrider statistiken är en grundläggande princip i vår metodik att det vi registrerar och kodar är lagarnas minsta beståndsdelar: de enskilda lagbestämmelserna. Detta är viktigt att påpeka, eftersom det kan förekomma flera enskilda lagbestämmelser i en lagparagraf. Inom straffrätten kan sådana enskilda lagbestämmelser till exempel innebära en beskrivning av en handling eller typ av handling, åtföljt av en konsekvens (exempelvis ett straff). Inom process- eller civilrätt handlar det snarare om beskrivningar av procedurer som skall följas eller villkor som skall uppfyllas för att exempelvis en rättsprocess eller ett avtal skall ha rättslig giltighet. Vår klassificering är således oberoende av hur lagstiftarna har valt att dela in sitt stoff.

---

¹⁴ Eisner (2014) s. 127. Se också Carroll (2006) s. 331.

¹⁵ För *Établissements*, se Paul Viollet, *Les établissements de Saint Louis : Accompagnés des textes primitifs et des textes dérivés*, vol 2 (Paris 1881). Engelsk översättning i F.R.P. Akehurst, *The Etablissements de Saint Louis: Thirteenth-Century Law Texts from Tours, Orléans, and Paris* (Philadelphia 1996). I denna undersökning har Akehursts översättning använts i första hand, och Viollets version på originalspråk konsulterats vid behov. Den text som använts i analysen av *Coutumes d'Anjou* är den som ingår i Richebourgs utgåva av franska *coutumes*: Charles A. Bourdot de Richebourg (red.), *Nouveau coutumier général, ou Corps des coutumes générales et particulières de France et des provinces ...* Vol. I-IV (Paris 1724), vilken anses vara en mycket kvalitativ utgåva (se t.ex. Martine Grinberg, *Écrire les coutumes: Les droits seigneuriaux en France XVIe -XVIIIe siècle* (Paris 2006) s. 114, 128). För *Code Pénal* 1810, se *The Penal Code of France: Translated into English with a Preliminary Dissertation, and Notes* (London 1819) och *Code Pénal de L'Empire Français: Edition conforme à celle de l'imprimerie impériale* (1810), Bibliothèque nationale de France, <gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k57837660?rk=21459;2> (19/2 2017).

¹⁶ Arne Jarrick & Maria Wallenberg Bondesson, "Flexible Comparativeness. Towards Better Cultural-Historical Methods for the Study of Law Codes and Other Aspects of Human Culture", i Anna Maria Forssberg, Mats Hallenberg, Orsi Husz & Jonas Nordin (red.), *Organizing History. Studies in Honour of Jan Glete* (2011 Lund); Arne Jarrick & Maria Wallenberg Bondesson, "What Can be Understood, Compared, and Counted as Context? Studying Lawmaking in World History", i Arne Jarrick, Janken Myrdal & Maria Wallenberg Bondesson (red.), *Methods in World History. A Critical Approach* (2016 Lund); Arne Jarrick & Maria Wallenberg Bondesson, *The Dynamics of Law-Making. A World History* (Stockholm 2018).

De kategorier som använts vid klassificeringen av typer av våldshandlingar har baserats på de vi utarbetat i tidigare studier.¹⁷ Klassificeringen har dock modifierats och anpassats för föreliggande studie, bland annat så att den tillåter en finare indelning i våldshandlingar. För att få information om ytterligare en aspekt av synen på våld, har bestämmelsernas konsekvenser också kodats, och särskilt i vilken utsträckning de föreskriver lagens hårdaste straff, det vill säga olika former av dödsstraff.¹⁸ Tillsammans kan detta ge en bild av hur lagstiftarna prioriterat olika typer av våld över tid, samt hur allvarligt man sett på olika brott. Vilket våld upplevde man som mest problematiskt? Och vilka normer avspeglas i regleringen av våld?

Bakgrund och källor

Tre nedslag har alltså gjorts under undersökningsperioden, i tre centrala typer av fransk lagstiftning. *Établissement de Saint Louis* är en så kallad *coutume* (eller *coutumier*), dvs en skriftlig nedteckning av muntlig sedvanerätt från en av Frankrikes regioner.¹⁹ När det franska kungariket föll sönder under capetingerna (987–1328), upphörde i stort sett de franska kungarna att stifta lag. I det samhälle som långsamt tog form blev rätten i stället muntlig, och rättskipning ett privilegium för världsliga och kyrkliga stormän.²⁰ En första våg av ny lagstiftningsverksamhet skedde i samband med de så kallade Gudsfrederna (*Paix de Dieu*) runt sekelskiftet 1000. Dessa initierades av kyrkomän och bestod framför allt i beskydd av kyrkan och av svaga grupper i samhället, som kunde bli lidande av krig mellan stormän. En senare variant – *Trêve de Dieu* – uppkom omkring år 1030 och fokuserade mer på att förbjuda strider under tidsperioder av religiös betydelse. Höjdpunkten för denna typ av kyrklig fredslagstiftning var dock snart nådd, och den avlöstes av andra typer av lag. Gudsfrederna kom exempelvis att utgöra grunden för utvecklingen av en kunglig fredslagstiftning, i formen av kungliga förordningar.²¹ Med tillväxten av städerna, tillkom också de så kallade *chartes de franchises*: privilegier som stormän tillerkände städer i sina territorier, och som också fastställde vissa rättsliga bruk. Med början på 1100-talet kom också sedvanerätten i vissa regioner och lokalsamhällen att skrivas ner. Till en början skedde det på privat initiativ – vanligtvis av jurister,

¹⁷ Se not 16.

¹⁸ De kategorier som använts här är de som använts i de tidigare nämnda studierna, se not 16. Definitioner av dessa kategorier finns tillgängliga på <vitterhetsakad.bokorder.se/Content/HS-37-Jarrick-online-appendix.pdf>.

¹⁹ Se not 15.

²⁰ Jean-Marie Carbasse, *Histoire du droit pénal et de la justice criminelle*. 3e édition mise à jour (Paris 2014) s. 110–119. För en diskussion av karaktären av detta samhälle, se t.ex. Fredric L. Cheyette, "Feudalism: A Memoir and an Assessment", och Elizabeth A.R. Brown, "Reflections on Feudalism: Thomas Madox and the Origins of the Feudal System in England", båda i Belle S. Tuten & Tracey L. Billado (red.), *Feud, Violence and Practice: Essays in Medieval Studies in Honor of Stephen D. White* (London & New York 2010). Se också Thomas Head & Richard Landes, "Introduction", i Thomas Head & Richard Landes (red.), *The Peace of God: Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000* (Ithaca & London 1992) s. 12–15.

²¹ Head & Landes (1992); Hans-Werner Goetz, "Protection of the Church, Defense of the Law, and Reform: On the Purposes and Character of the Peace of God, 989–1038", in Thomas Head & Richard Landes (red.), *The Peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000* (Ithaca & London 1992); Justine Firnhaber-Baker, "From God's Peace to the King's Order: Late Medieval Limitations on Non-Royal Warfare", *Essays in Medieval Studies* 23 (2006). Se också Claude Gauvard, "Fear of Crime in Late Medieval France", in B.A. Hanawalt & D. Wallace (red.), *Medieval Crime and Social Control* (Minneapolis 1998) s. 15–16.

advokater eller domare på olika nivåer.²² Antalet kungliga förordningar började också långsamt att öka.²³

Établissements de Saint Louis är en av de mest betydande privata nedteckningarna av sedvanerätt (s.k. *coutumiers*) från denna period. Den består av sedvanerätt från regionerna Touraine, Anjou och Orléanais, samt processrätten för Paris huvuddomstol, *Le Châtelet*, med bland annat Ludvig den heliges (Ludvig IX, r. 1226—1270) reformer av processen i de kungliga domänerna. *Établissements* dateras vanligen till strax efter mitten av 1200-talet.²⁴

Établissements fick aldrig officiell status. Vissa *coutumiers* kom dock att stadfästas av kungamakten. Från senare delen av 1200-talet engagerade sig också de franska kungarna i sedvanerätten, i det att de började avskaffa sedvanerättsliga bruk de ansåg särskilt olämpliga. Från och med 1400-talet ökade kungamaktens intresse för sedvanerätten ytterligare, och år 1453/54 påbjöd Karl VII att sedvanerätten i alla Frankrikes regioner skulle tecknas ner och publiceras i auktoriserade utgåvor. I en tid då kungamakten ökade sina maktanspråk, var detta också ett försök att få viss kontroll över regionernas lagstiftning. Nedteckningen skulle genomföras av lokala jurister och kungliga ämbetsmän och skedde i flera steg. Processen kulminerade med ett offentligt 'redaktionsmöte' i varje jurisdiktion (*bailliage* eller *sénéchaussée*), där bland andra lokala stormän, konungens kommissionärer och representanter för de tre stånden deltog. Texten skulle också underkastas centralmaktens granskning.²⁵

Sammanlagt kom ca 65 regionala och ca 300 lokala *coutumes* att tecknas ner och ratificeras. Det bör dock noteras att nedteckningen inte enbart var just det: en överföring till ett nytt medium av en huvudsakligen traditionell rätt. Historikern Martine Grinberg påpekar exempelvis att "redigeringen ratificerar inte enbart urminnes bruk utan sätter [också] nya rättsliga principer".²⁶ Två särskilt intensiva perioder i nedteckningsprocessen var början av 1500-talet, samt ca 1555—1583, då ett antal av de *coutumes* som tecknades ner i den första omgången uppdaterades och stadfästes på nytt.²⁷

Coutumes d'Anjou hör till den första stora vågen av regionala *coutumes*, och stadfästes 1508. Största delen av innehållet i de *coutumes* som tillkom efter den kungliga förordningen är civilrättsligt. Några *coutumes* från nord-västra Frankrike innehåller dock något mer straffrätt, närmare bestämt de från Bretagne, Touraine, Maine och Anjou.²⁸

---

²² Carbasse (2014) s. 118–123, 142–143, 147; Grinberg (2006) s. 69; Serge Dauchy, "French Law and its Expansion in the Early Modern Period", i Heikki Pihlajamäki, Markus D. Dubber & Mark Godfrey (red.), *The Oxford Handbook of European Legal History* (Oxford 2018) s. 763–765; Stéphanie Tonnerre-Seychelles, "La coutume, petite histoire d'une source de droit", L'Histoire à la BnF, Bibliothèque nationale de France, <<https://histoirebnf.hypotheses.org/1650>> (29/6 2018).

²³ Exempelvis Jean-Marie Carbasse, *Introduction historique au droit pénal* (Paris 1990) s. 92–93, 106–107.

²⁴ Akehurst (1996) s. xxi–xxii, xxxviii–xlii.

²⁵ *L'Ordonnance de Montil-Les-Tours* § 125. Tonnerre-Seychelles (2018); Grinberg (2006) s. 64–91, 108–112, 144–145, 149–153; John P. Dawson, "The Codification of the French Customs", *Michigan Law Review* 38:6 (1940); Dauchy (2018) s. 764; Carbasse (2014) s. 142–143, 147, 194–195.

²⁶ "la rédaction n'entérine pas seulement des usages immémoriaux mais définit de nouveaux principes juridiques" (förf. övers.).

²⁷ Grinberg (2006) s. 71–91 (citat på s. 81), 110–112, 114, 144–145, 149–163; Dawson (1940) s. 775–776, 785–790.

²⁸ Exempelvis Carbasse (2014) s. 240–241. *Coutumes* från det tidiga 1500-talet innehöll vidare mer straffrätt än de reformerade från senare delen av 1500-talet. Efter detta skulle många av de brott som försvann ur sedvanerätten dömas enligt "la discrétion des juges" (Carbasse (2014) s. 240) och efter kungliga förordningar. Se också Dawson (1940) s. 793–794.

Coutumes d'Anjou har således valts ut för analys av två skäl. Dels härstammar den från samma region som en del av sedvanerätten i *Les Établissements*, vilket förstås främjar jämförbarheten över tid.²⁹ Dels kan den ge mer information än många andra *coutumes* om våldsbrott (som till stor del föll under kategorin *crimes*).

Nedtecknandet av sedvanerätten var bland annat tänkt att ge en större överblick över den regionala och lokala lagstiftningen, medan det långsiktiga målet var unifiering på nationell nivå. En viss homogenisering av rätten kom att ske redan under nedteckningsprocessen,³⁰ men nedtecknandet synliggjorde också på ett helt nytt sätt komplexiteten i det franska rättssystemet. Sedvanerätten i skriftlig form fortsatte att gälla fram till revolutionen, men vid det laget hade många regler i 1500- och 1600-talets *coutumes* fallit ur bruk. Den kungliga lagstiftningen ökade också i omfattning, exempelvis med reformerna under Colbert och Ludvig XIV. Det fanns en viss enighet om att lagstiftningen behövde reformeras. Vissa steg togs också, exempelvis för att harmonisera processrätten, modifiera eller avskaffa särskilt dysfunktionella lagar och humanisera straffen, inte minst under Ludvig XVI, som dessutom hade planer på mer omfattande reformarbete. Ingen mer heltäckande reform hann dock genomföras före revolutionen.³¹ Under revolutionen omstöptes det franska rättssystemet som bekant totalt, även om de förändringar som gjordes också bottnade i idéströmningar och reformer som inletts redan under *l'ancien régime*. Grunden till ”une autre justice” lades med *Déclaration des droits de l'Homme et du Citoyen*, vilkas principer tillämpades och utvecklades i en formlig störtflod av lagar och dekret. 1791 kom också en ny strafflag. Snart kom dock som bekant principerna från 1789 allt mer att åsidosättas, och ersättas av totalitarism och fullständigt godtycke. När ”la Terreur” var över, i alla fall formellt, utfärdades ytterligare en strafflag, denna gång med i huvudsak processrättsliga bestämmelser.³² Det kom dock att dröja ytterligare något decennium innan en mer varaktig lagstiftning var på plats. Med Napoléons fem kodifikationer fick Frankrike en heltäckande, nationell lagstiftning, fördelad på civilrätt (1804), straffrätt (1810), civil- respektive straffrättslig processrätt (1806; 1808), samt handelsrätt (1807).³³

Jämförbarhet och tolkning

Går det då att jämföra dessa lagsamlingar på ett rättvisande sätt? Här finns tre centrala problem: För det första, kan man göra troligt att förändringar över tid verkligen beror på att normer och lagstiftningspraxis förändrats, och inte på att lagstiftningen har ändrat form (från sedvanerätt till statliga kodifikationer)? Det långa tidsperspektivet innebär också att lagarnas språk förändrats väsentligt mellan nedslagen. Detta gör en ingående analys av enskilda juridiska termer nödvändig. Till sist krävs en diskussion av de olika lagarnas tillkomst och samhällliga kontext: Vilka gruppers intressen och normer är det exempelvis som lagarna förmedlar?

²⁹ Se not 15.

³⁰ Grinberg (2006) s. 65, 84, 93, 100–102, 149, 163, 178–182. Se också Dauchy (2018) s. 761–764; Tonnerre-Seychelles (2018); Dawson (1940) s. 771.

³¹ Carbasse (2014) s. 141–142, 215–228, 249–255, 422–431, 450; Grinberg (2006) s. 66, 110–112, 125, 165–182; Dauchy (2018) s. 772–778; Tonnerre-Seychelles (2018).

³² Carbasse (2014) s. 431–449, 459; Dauchy (2018) s. 772–780; Didier Veillon, ”La Rédaction du Code Pénal de 1810”, *Slovenian Law Review* 143 (2009) s. 146.

³³ Carbasse (2014) s. 459–468; Grinberg (2006) s. 66, 125; Dauchy (2018) s. 779–780.

Vad gäller det förstnämnda, så var *Code Pénal* en nationell lag, och skulle utgöra basen för all kriminalrätt. Sedvanerätten i *Établissements de Saint Louis* och *Coutumes d'Anjou* samexisterade däremot – ofta på oklara villkor – med kungliga förordningar, såväl nationella som regionala, och med de förordningar som regionala länsbarn hade rätt att utfärda. Kungen hade dessutom exklusiv rätt att hantera vissa, allvarligare brott, de så kallade *cas royaux*. Bland dessa fanns många våldsbrott, och mängden *cas royaux* ökade under medeltiden.³⁴ Denna situation måste beaktas vid tolkningen av statistiken. I de situationer det blir relevant, diskuterar jag detta nedan.

Det andra problemet, att juridiska termer ändrat betydelse över tid eller bara förekommer under vissa perioder, diskuteras också löpande nedan. Två begreppskomplex är det dock lämpligt att diskutera något redan här: mord och dråp, samt vad som på medeltida franska benämndes *traïson* eller *trahison* och närbesläktade brott.

Angående det förstnämnda, så sker betydande förändringar under undersökningsperioden. I det medeltida Frankrike betecknades uppsåtligt dödande vanligtvis med begreppen *homicide* eller *meurtre*. Som rätthistorikern Jean-Marie Carbasse påpekat, förefaller *homicide* främst ha använts för att referera till dråp till följd av gräl. *Le homicide* skedde i stundens hetta, öppet och kanske som ett svar på verbala kränkningar. *Meurtre*, däremot, var både uppsåtligt och överlagt, och vanligen också svekfullt (*en traïson*, mer om detta nedan), så att den angripne inte hade haft någon anledning att anta att det förelåg någon fara. Det kunde exempelvis vara för att det skedde på en förment säker tid eller plats, såsom nattetid i offrets hem eller under en fred.³⁵ Från 1700-talet utvecklades dock begreppet *meurtre* mot sin moderna betydelse: uppsåtligt mord utan försvarande omständigheter. Överlagt mord betecknades nu i stället *assassinat*.³⁶ Definitionerna i de medeltida lagarna är dock inte särskilt tydliga,³⁷ varför det är svårt att veta exakt vad som avses när man talar om *meurtrier* eller *homicide*. Jag har därför inte försökt skilja mord och dråp åt i statistiken. En central åtskillnad görs i stället mellan våld som lett till dödsfall, samt våld som endast orsakat skador. Våld som uttryckligen betecknas som oavsiktligt har dock kategoriserats för sig. Detta utgör under alla perioder en mycket liten andel av alla enskilda lagbestämmelser som berör våld.

Traïson kan möjligtvis översättas med förräderi, men är problematiskt att analysera eftersom det kan innefatta så många handlingar. På en övergripande nivå kan det innebära svek av ett förtroende eller en trohetsed, förbrytelse mot en överordnad, eller svekfullt brott i allmänhet. Det gör det till ett brott där relation i själva verket är lika central som handling. Detta betyder att det kunde innefatta såväl *lèse-majesté* som andra allvarligare fall där vasaller eller andra personer förbrutit sig mot sina herrar. Det betyder att det också kunde inbegripa fall där offret skadats, men inte dött. Som redan berörts

³⁴ Carbasse (2014) s. 141–143, 153, 158, 249–252; Grinberg (2006) s. 123–130, 152–153, 156.

³⁵ Carbasse (2014) s. 197, 369–373; F.R.P. Akehurst, "Murder by Stealth: *Traïson* in Old French Literature", i Rupert T. Pickens (red.), *Studies in Honor of Hans-Erich Keller: Medieval French and Occitan Literature and Romance Linguistics* (Kalamazoo, Michigan 1993). Se även *Coutumes de Beauvaisis* § 825–828, i F.R.P. Akehurst, *The Coutumes de Beauvaisis of Philippe de Beaumanoir* (Philadelphia 1992) s. 303; Claude Pocquet de Livonnière, *Coutumes du pays et duché d'Anjou conferées avec les coutumes voisines* (Paris 1725) s. 94; Skoda (2013) s. 30–32.

³⁶ Carbasse (2014) s. 369–370, 489–490. Se också *Code Pénal* 1810, § 295, 296; *The Penal Code of France* (1819), *Code Pénal de L'Empire Français* (1810); Claude-Joseph de Ferrière, *Dictionnaire de Droit et de Pratique, Contenant l'Explication des Termes de Droit, d'Ordonnances, de Coutumes & de Pratique. Nouvelle édition*. Vol. 1 (Paris 1769), uppslagsorden assassin, assassinat och homicide (s. 119, 678–680).

³⁷ Se exempelvis *Établissements de Saint Louis*, § 1.27; Akehurst (1996) s. 22. Se också Skoda (2013) s. 29–31.

något var *traïson* också ”an element of murder”: mord definierades som att döda någon svekfullt och hemligen (*en traïson*), till skillnad från ett öppet dråp.³⁸ Översättaren av *Établissements*, F.R.P. Akehurst, menar i själva verket att ordet *traïson* ofta användes som en kortform för mord. Han beskriver det också generellt som ett ”killing crime”.³⁹ På grund av dessa svårigheter har *traïson* klassificerats för sig, men det diskuteras i statistiken tillsammans med de brott det delar många element med: mord och olika former av förräderi och uppror.

Till sist, vems normer, intressen och strategier är det då som uttrycks i de lagar som studeras här? Generellt ger de rimligtvis ett överhetsperspektiv. 1200- och 1500-talets franska samhälle var ytterst hierarkiskt och skillnaderna mellan olika människors och grupperns möjligheter att påverka sina liv, och samhället i allmänhet, var stora. Samtidigt går det knappast att hävda att lagen *enbart* reflekterar en smal elits egna intressen. Många typer av lag skapas i förhandling mellan grupper och influeras även av mer allmänt hållna föreställningar. Lagstiftningen från de första två undersökningsperioderna var i viss utsträckning sådan. De stormän som hade jurisdiktion var exempelvis i huvudsak bundna av de traditioner som fanns i deras respektive regioner. Före nedtecknandet av denna rätt avgjordes oklarheter i fråga om lokal och regional lag genom ”enquête par turbe”, där välrenommerade män kallades in för att avgöra vad som var regional lag.⁴⁰ När sedvanerätten nedtecknades på kunglig order, så kom det, som framgår av beskrivningen ovan, att ske med en process som hade vissa likheter med detta, men som också kom att inkludera nya element. Processen innefattade exempelvis både lokalt och regionalt deltagande och godkännande, och en viss grad av kontroll från höga kungliga ämbetsmän. Inte minst bekräftade de kungliga ämbetsmännens närvaro under förrätningarna kungens rättskipande och lagstiftande roll.⁴¹

Sedan åtminstone karolingisk tid fanns också föreställningen att kungen (och regionala och lokala stormän) ansvarade för att upprätthålla fred och säkerhet och skulle agera för det allmännas bästa och beskydda de svaga.⁴² Även *Code Pénal* – och särskilt de dödsstraff den innehåller – legitimerades med referens till allmänhetens säkerhet och beskyddet av de svaga. Det är dock tydligt att den också, med Jean-Marie Carbasses ord, var ”un outil politique au service du gouvernement”.⁴³ Samtidigt hade intresset för straffpolitik och reformer av rättssystemet, från och med början av 1700-talet, spridits till en bredare krets av människor, och en offentlig opinion att räkna med började ta form. Intresset för straffrättsfrågor visas inte minst av ”les cahiers de doléances” – en form av klagoskrifter – som sammanställdes på kunglig begäran år 1789.⁴⁴ Det är därför rimligt att räkna med en bredare bas för de intressen och normer som kommer till uttryck i lagarna än de formella lagstiftarna.

³⁸ Akehurst (1996) s. xxx (citatt); Akehurst (1993). Se också Carbasse (2014) s. 342–345.

³⁹ Akehurst (1993) s. 459. Se också Akehurst (1996) s. 36.

⁴⁰ Grinberg (2006) s. 88, 165; Dawson (1940) s. 766–767.

⁴¹ Grinberg (2006) s. 66–67, 72, 77–93, 100, 108–112, 127, 133, 144–145, 152, 163.

⁴² Carbasse (2014) s. 118–119, 125, 127, 156; Gauvard (2005) s. 92, 268; Firnhaber-Baker (2006).

⁴³ Carbasse (2014) s. 464–466 (citatt på s. 466).

⁴⁴ Carbasse (2014) s. 411–431. Se också Harvey Chisick, ”Public Opinion and Political Culture in France during the Second Half of the Eighteenth Century”, *The English Historical Review* 117:470 (2002) s. 48–77; Dauchy (2018) s. 777–778.

Tendenser över tid

Resultaten redovisas i Tabell 1 nedan. Tabellen visar fördelningen av enskilda lagbestämmelser som på något sätt berör våldsbrott, oavsett om de utgör materiell rätt eller processrätt. En tydlig trend över tid rör regleringen av fejder och privata krig.⁴⁵ Från 1200-talet till 1500-talet ökar frekvensen av en sådan reglering: från ca 8 procent i *Établissements* till ca 18 procent i *Coutumes d'Anjou* (för att därefter försvinna som kategori i *Code Pénal*). En annan anmärkningsvärd huvudtendens är att andelen bestämmelser som rör dödligt våld minskar kontinuerligt över perioden. Från ca 45 eller 36 procent i *Établissements* (beroende av om man räknar med brottet *traïson*), över ca 28 eller 24 procent i *Anjou*, till ca 18 procent i *Code Pénal*. En sista beaktansvärd tendens är att intresset att beivra olika former av våldsamma egendomsbrott förefaller ha ökat under början av 1500-talet. Nedan kommer jag att gå närmare in på dessa trender.

Tabell 1: Våldshandlingar i fransk lagstiftning: 1200-tal till 1800-tal, i procent

Våldshandling	<i>Établissements de Saint Louis (ca 1273)</i>	<i>Coutumes d'Anjou (1508)</i>	<i>Code Pénal (1810)</i>
Avsiktligt dödande	35,7	24,4	17,5
Orsaka fysisk skada	8,2	10,3	10,0
Slå/slag	3,5	2,6	6,6
Bruka våld/tvång	1,5	2,6	9,5
Hot/hotfull situation	1,0	0,0	9,5
Uppror/uppvigling/ förräderi/upplopp etc	0,0	0,0	18,0
Traïson/mord	9,2	3,8	0,0
Våldtäkt/kidnappning	7,1	7,7	2,8
Blodsfejd/privata krig	8,2	17,9	0,0
Vapen	0,5	0,0	6,6
Rån	6,6	17,9	6,2
Mordbrand	4,6	6,4	0,5
Vålla dödsfall/skada	1,0	0,0	0,9
Flera våldsbrott	3,6	5,1	2,8
Oklagt/övrigt	9,2	1,3	9,0
Summa (procent)	99,9	100,0	99,9
N	196	78	211

Källor: Se not 15.

⁴⁵ Det vill säga fejder och privata krig där inte mord eller skador uttryckligen nämns.

Det finns en omfattande forskning om fejden som fenomen, både i Frankrike och Europa som helhet, under medeltid och tidigmodern tid. Forskare har haft olika åsikter om användbarheten av begreppet, samt om den exakta karaktären och omfattningen av sådana fientligheter under olika tidsperioder.⁴⁶ Här används begreppet i betydelsen mer varaktiga, tidvis våldsamma konflikter mellan individer eller smärre grupper. Det är tydligt att fejden i en sådan bredare bemärkelse, samt det närbesläktade fenomenet med privata krig mellan stormän, fortfarande förekom under de två första tidsperioder som studeras här.⁴⁷ Sedvanerättens reglering av detta bestod av föreskrifter om hur personer som kände sig hotade kunde begära juridiskt bindande stillestånd i fientligheterna, lagar om brytande av sådana stillestånd⁴⁸ samt lagar som reglerade konflikter och krig mellan stormän på olika nivåer i samhället.⁴⁹ Statistiken visar dessutom på ett relativt sett ökat intresse för att reglera fejder och privata krig: regleringen av sådant ökar, som nämnts, från ca 8 procent i *Établissements* till ca 18 procent i *Coutumes d'Anjou*.

I viss mån har också brott som mordbrand och våldtäkt en koppling till fejdlagstiftningen. Släkter som var indragna i blodsfejder väntades exempelvis kunna begå mordbrand emot varandra.⁵⁰ Våldtäktsbrottet var ofta kopplat till – eller överlappade med – brottet att olovligt föra bort en kvinna, *rapt* (och eventuellt våldta henne).⁵¹ Som historikern Stuart Carroll har påpekat, beivrades detta kanske främst eftersom det var ett hot mot släktens egendom, om förövaren exempelvis tvingade kvinnan till äktenskap.⁵² *Rapt* utgjorde dock också en allvarlig attack mot släktens heder. Som sådan kunde den ge upphov till ytterligare våld, och lagar mot *rapt* kan därför ses som ett led i försöken att stävja blodsfejden.⁵³

1200- och 1500-talets sedvanerättsliga lagsamlingar kännetecknades således av reglering av dödligt våld, blodsfejder och privata krig mellan lokala och regionala makt-havare. *Coutumes d'Anjou* skiljer sig dock från *Établissements* på ett betydande sätt: en större andel lagar som reglerar rånbrott. Det rör sig dock vanligen inte om rån i formen av individuell, kriminell verksamhet. Snarare syftar man på olika former av gängbrottslighet, och särskilt brott begångna på publika vägar. Hur man kan tolka detta kommer jag att återkomma till nedan.

Med *Code Pénal* försvann de fejdrelaterade lagbestämmelserna i stor utsträckning. Intresset för att reglera just dödligt våld sjönk också relativt sett. Samtidigt ägnas i *Code*

⁴⁶ Se exempelvis Carroll (2006) s. 5–15; Brown (2011) s. 15–23.

⁴⁷ Se exempelvis Brown (2011) s. 266–269; Spierenburg (2008) s. 14–15, 23–24, 29, 63; Carroll (2006) s. 5–12, 83–108, 142–143, 265–267; Gauvard (2005) s. 126, 262.

⁴⁸ De franska ord som används under perioden är varianter av "treve" (modern franska *trêve*), "assurance", samt "sauve-garde" (*sauvegarde*). Se exempelvis Ferrière (1769) s. 123–124; Muchembled (2012) s. 84.

⁴⁹ Se också Pocquet de Livonnière (1725) s. 380; Jean Brissaud, *A History of French Public Law* (South Hackensack, New Jersey & New York 1969 [1915]) s. 217; Robert Bartlett, "Mortal Enmities: The Legal Aspect of Hostility in the Middle Ages", i Belle S. Tuten & Tracey L. Billado (red.), *Feud, Violence and Practice: Essays in Medieval Studies in Honor of Stephen D. White* (London & New York 2010).

⁵⁰ Se också Gauvard (2005) s. 127, 279; Carroll (2006) s. 102.

⁵¹ I min statistik har våldtäkt och kidnappning räknats samman. Detta eftersom gränsen mellan de båda brotten var mycket vag innan 1500-talet, se exempelvis Carbasse (2014) s. 363–365. När en kvinna rövades bort av en man, räknade man helt enkelt med att detta kunde innebära sexuella övergrepp.

⁵² Carroll (2006) s. 241. Carrol nämner dock också beskydd av kvinnor som ett tänkbart motiv bakom repressionen av *rapt* under tidigmodern tid.

⁵³ Se också Gauvard (1998) s. 15.

Pénal stort utrymme åt brott som uppror, uppvigling och förräderi.⁵⁴ Detta är föga förvånande, eftersom den franska revolutionen endast låg några decennier bakåt i tiden och den nya regimen rimligtvis räknade med risken för nya uppror. En nyansering kan dock här vara på plats. Även i *Établissements* och *Anjou* förekommer normbrott som har stora likheter med uppror och förräderi. På grund av den annorlunda samhällsstrukturen (exempelvis frånvaron av en rikstäckande statsapparat), fick dessa dock snarare karaktären av privata krig mellan stormän och fientliga handlingar mellan underlydande stormän och deras herrar.⁵⁵ Detta gäller också brottet *traïson*, som diskuterats mer ingående ovan. Även regleringen av dessa typer av handlingar handlar därför om att skydda makthavare och upprätthålla politiska hierarkier. Samtidigt reflekterar skillnaderna i juridisk terminologi – från *traïson* till brott mot statens säkerhet i mer modern bemärkelse – på ett tydligt sätt övergången från en lokal och regional lagstiftning, till en nationell.

För att övergå till de mindre grova våldsbrotten, så visar statistiken både på förändring och på en viss stabilitet över tid. Andelen våldsbrott där lagtexten uttryckligen nämner fysisk skada är relativt konstant över tid: från runt 8 procent i *Établissement* till ca 10 procent i de senare lagsamlingarna. Vad gäller bestämmelser som rör olika former av misshandel genom slag, är nivån ungefär dubbelt så hög i *Code Pénal* som i de båda sedvanerättsliga lagtexterna. Den största förändringen rör dock hot, tvång och våldsanvändning i mer allmän bemärkelse, utan referens till vare sig typ av våld eller specifik skada. Andelen sådana våldsbrott ökar betydligt från de första perioderna till 1800-talet.⁵⁶ *Code Pénal* försöker dessutom kontrollera våld på ett mer indirekt sätt genom att reglera användningen av vapen.

*

Hur kan detta mönster tolkas? Vilka tendenser är robusta, i den bemärkelsen att de kvarstår även då man tar metodologiska problem i beaktande? Det måste först poängteras att de första två empiriska nedslagen endast gäller sedvanerätten i ett par regioner i Frankrike, med tyngdpunkt på Anjou. Detta var under 1200-talet ett grevskap, som erövrades från engelsmännen av den franske kungen Filip II August (1180–1223). År 1508, då *Coutumes d'Anjou* stadfästes, var Anjou ett hertigdöme som innehades av den franska kungen. Mycket mer arbete skulle behöva göras för att kunna ge en bild av läget i hela landet.

En annan viktig fråga är om man kan anta att de trender jag påvisat skulle ha sett ut på samma sätt om man beaktat också de nationella och regionala förordningarna,⁵⁷ samt *cas royaux*, det vill säga de brott som var förbehållna konungen. Även det kan endast avgöras definitivt genom utökade empiriska undersökningar. Några iakttagelser kan dock göras redan här. Jean-Marie Carbasse har påpekat att antalet straffrättsliga förordningar var få före 1500-talet. Från år 1530 tillkom dock en serie viktiga bestämmelser rörande straffrätt.⁵⁸ Det kungliga intresset för reglering via förordningar var

⁵⁴ Se också Carbasse (2014) s. 439–440, 466; Veillon (2009) s. 147.

⁵⁵ *Etablissements de Saint Louis*: § 1.52, Akehurst (1996) s. 36. I källorna används bland annat termerna *vassal*, *homme lige*, *homme de foy* och *seigneur* för att relatera till dessa grupper.

⁵⁶ Kategorierna "bruka tvång/våld" och "hot/hotfull situation".

⁵⁷ I formen av *ordonnances*, *édits* och *déclarations*.

⁵⁸ Carbasse (2014) s. 215, 249. Se också Grinberg (2006) s. 152–153; Dauchy (2018) s. 770–771.

samtidigt selektivt. Som medeltidshistorikern Claude Gauvard påpekat, rörde de kungliga förordningarna från denna tid främst den allmänna ordningen i en relativt snäv bemärkelse, samt religion. Detta innebar bland annat att reglering av sådant som dråp, våldtäkt och stöld huvudsakligen lämnades till sedvanerätten.⁵⁹

Den kategori av brott som berörde kungamakten allra närmast var förstas *lèse majesté*, det vill säga bland annat kungamord och högförräderi. Konceptet *lèse majesté* utvecklades av statsmakten från 1300- och 1400-talen framåt, så denna lagstiftning och rättspraxis fanns parallellt med den i sedvanerätten.⁶⁰ Den stora andelen enskilda lagbestämmelser mot revolution, uppror och förräderi i *Code Pénal*, som nämnts ovan, måste ses mot denna bakgrund. Intresse att beivra sådant hade alltså funnits långt före detta, men det hade skett på andra sätt. Som jag nämnt tidigare, inkluderades sådana brott exempelvis i brottet *traïson*. Kungamakten ingrep också tidigt mot rätten att bära vapen. Detta var föremål för upprepade kungliga förordningar, åtminstone från senare delen av 1200-talet.⁶¹

Det är mer sannolikt att tendensen att flytta fokus från dödligt våld till ett bredare spektrum av våldsbrott, samt det ökade intresset att reglera och begränsa privata krig, blodsfejder och våldsam egendomsbrottslighet under 1500-talet, avspeglar verkliga förändringar över tid. I de följande avsnitten kommer jag att gå närmare in på dessa trender och diskutera hur de kan förstås.

En ökad känslighet för våld?

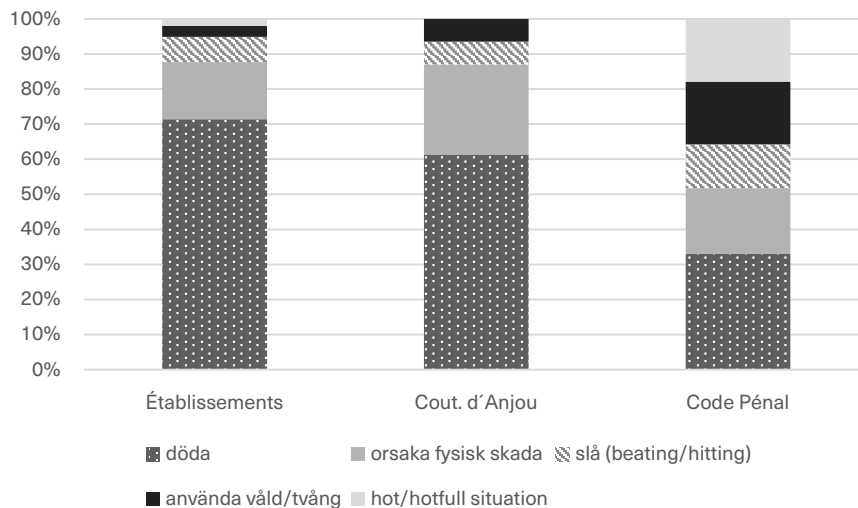
En av de huvudtendenser undersökningen visat på är alltså att lagarna allt mer kom att ägna utrymme åt andra typer av våld än det dödliga våldet. Denna utveckling blir ännu mer tydlig om man fokuserar på de mest renodlade interpersonella våldshandlingarna som lagtexterna reglerar: att döda, att skada, att slå, att använda tvång eller våld, samt hot. Figur 1 nedan visar en betydande skillnad mellan *Établissements* och *Coutumes d'Anjou* å ena sidan, och *Code Pénal* å den andra. I de två förstnämnda lagsamlingarna är intresset störst för att reglera de mest våldsamma brotten, men avtar ju mindre våld brotten innefattar. I *Code Pénal*, å andra sidan, är fördelningen mellan olika typer av våldsbrott betydligt jämnare. En substantiell del av lagarna i *Code Pénal* beivrar således våldsamt och hotfullt beteende där ingen specifik skada nämns över huvud taget.

⁵⁹ Gauvard (2005) s. 117. Se också Gauvard (2005) s. 43, 270–271, samt Carbasse (2014) s. 249, 254.

⁶⁰ Se Carbasse (2014) s. 249, 342–344; Gauvard (2005) s. 43.

⁶¹ Gauvard (2005) s. 117, 271; Skoda (2013) s. 237–238; Carroll (2006) s. 138.

Figur 1. Lagar angående våld mellan enskilda individer, i procent

Källor: Se Tabell 1.

Är det rimligt att tolka detta som en utveckling mot en ökad känslighet för våld i allmänhet? Finns det delar av det mönster som presenterats som kan tolkas som mer målriktade civiliserings- eller disciplineringskampanjer? Och vilken koppling finns det mellan brottsligheten – så som den såg ut och så som den upplevdes – och lagstiftningen? Innan jag behandlar detta, finns det dock anledning att diskutera en annan potentiell förklaringsfaktor: systematiseringen av lagstiftningen.

I flera tidigare studier har jag, tillsammans med Arne Jarrick, analyserat systematisering av lag.⁶² En sådan utveckling har ägt rum i många, inbördes mycket olika, rättssystem. Den uppvisar också ofta likartade drag. Bland annat har vi kunnat visa att mer omfattande lagsamlingar (mätt efter antalet enskilda bestämmelser) ofta har en jämnare fördelning mellan olika grundläggande typer av lagstiftning eller rättsområden, såsom egendomsbrott, våldsbrott, sexualbrott och brott mot staten. De tidigaste lagsamlingarna är ofta korta och mycket snedfördelade ämnesmässigt – vanligtvis ägnas störst utrymme åt egendoms- och våldsbrott. Över tid sker dock en utjämning: fler typer av lag tillkommer, och en viss balans uppnås i det utrymme man tilldelar grundläggande lagstiftningsområden. Vissa rättsområden kommer visserligen alltid att vara mindre än andra, men genom att beräkna variansen på den procentuella fördelningen av enskilda lagbestämmelser mellan olika rättsområden, har vi kunnat visa att fördelningen är jämnare i mer utvecklade och omfattande lagsamlingar.⁶³

Man kan tänka sig ett flertal faktorer bakom en sådan utveckling. Forskare menar ibland att äldre lagsamlingar mer fokuserar på undantagen och de juridiskt problematiska fallen, än på ”mainstream law”, som alla ändå förväntades känna till.⁶⁴ Detta kan kontrasteras mot den tydliga ambition som finns i mer moderna rättssystem att lagen skall vara så heltäckande som det är rimligt och möjligt att förvänta. Lagstiftare med en sådan ambition kan också tänkas vilja täcka in fler mindre allvarliga problem. Det är

⁶² Se not 16.

⁶³ Jarrick & Wallenberg Bondesson (2018) s. 89–95.

⁶⁴ Akehurst (1996) s. xxxvi.

också möjligt att senare tiders lagstiftare tänkt hypotetiskt i större utsträckning än deras motsvarigheter längre tillbaka i tiden, som bland annat kan ha hindrats av den kasuistiska lagstiftningsteknikens begränsningar.⁶⁵ Med systematiseringen av lag kommer också mer allmänna, abstrakta juridiska begrepp. Kan den ökade andelen bestämmelser mot våld i allmänhet, mildare former av våld och hot om våld därför vara en konsekvens av systematisering i dessa bemärkelser?

Det är rimligt att anta att detta kan ha haft en viss betydelse. Det kan exempelvis ha påverkat frekvensen av bestämmelser mot våld i allmänhet. Det verkar däremot inte rimligt att söka den huvudsakliga förklaringen till detta i en förändring av lagens form. Tidigare forskning om synen på våld under exempelvis medeltid och tidigmodern tid indikerar i stället att förändringar i normer, attityder och strategier sannolikt varit av stor betydelse. Närmare bestämt kan resultaten antagligen kopplas till två utvecklingstendenser som redan diskuterats något ovan: till en förändring av inställningen till våld över tid samt till statsbildningsprocessen och en förändrad syn på staten och dess roll i rättsskipningen.

*

Många forskare har beskrivit medeltiden som en våldsamt tid. I de studier som refererats tidigare har frekvensen dödligt våld för Frankrike under perioden 1500—1549 beräknats till 20,2 personer per 100 000 invånare. Den minskade sedan, med undantag för perioden 1600—1649, kontinuerligt och var 1750—1799 nere i 2,3. Frekvensen dödligt våld skulle sedan minska ytterligare. Som jämförelse har många moderna samhällen en frekvens på mellan 0,5 och 2,0 döda i våld per 100 000 invånare och år.⁶⁶ Liknande övergripande trender har kunnat påvisas i ett flertal andra europeiska länder. Som påpekats ovan, betyder detta inte att utvecklingen varit helt linjär, eller att den ägt rum överallt. För Frankrike saknas dessutom tillförlitliga siffror för perioden före 1500. Det är dock klart att perioden från mitten av 1300-talet och till och med åtminstone mitten av 1400-talet var en våldsamt period i Frankrikes historia. Hundraårskriget (ca 1337—1453) kännetecknades visserligen inte av kontinuerlig krigföring, men fientligheter som ständigt blossade upp gjorde det ändå till en våldsamt tid.⁶⁷ Första delen av 1400-talet präglades också av inbördeskriget mellan husen Burgund och Armagnac. Oroligheterna var heller inte slut i och med freden 1453. Det kommer att finnas anledning att återkomma till detta, och följderna av bland annat hundraårskriget, senare i den här artikeln.

Samtidigt som forskare diskuterat frekvenser och nivåer av våld under medeltiden och den tidigmoderna tiden, har man också diskuterat dess karaktär. Synen på det medeltida våldet har exempelvis nyanserats substantiellt i den senare tidens forskning. Som redan berörts något ovan, har exempelvis bilden av den medeltida människan som impulsiv, luststyrd och oförmögen att styra sina våldsamma impulser starkt ifrågasatts. I stället har man betonat att medeltidens våld var en integrerad och delvis legitim del

⁶⁵ Se exempelvis Raymond Westbrook, *Law from the Tigris to the Tiber. The Writings of Raymond Westbrook. Volume 1: The Shared Tradition* (red. Bruce Wells & Rachel Magdalene) (Winona Lake, Indiana 2009) s. 91–92, 108, 129.

⁶⁶ Eisner (2014) s. 80, 84–90. Se också Spierenburg (2008) s. 71.

⁶⁷ Se exempelvis Firnhaber-Baker (2006) s. 25–26; Gauvard (1998) s. 1

av den sociala interaktionen. Inte minst följde utövandet av våld sina egna regler – och kunde kompletteras med fredliga metoder för konfliktlösning.⁶⁸

Detta betyder inte att utövande av våld var okomplicerat under medeltiden, eller att våld inte väckte avsky. Medeltidshistorikern Hannah Skoda har studerat synen på våld i norra Frankrike under perioden 1270–1330, det vill säga decennierna närmast efter tillkomsten av *Établissements*. Hon menar att ett framträdande inslag i synen på våld under denna period var *ambivalens*. Våld var, hävdar Skoda, ”fairly common”, men ledde för den skull inte till total indifferens. Man kunde mycket väl förskräckas av våld, särskilt överdriven brutalitet, dödligt våld eller våld som lämnade offret med bestående men. Samtidigt påpekar hon – i likhet med flera andra ledande forskare – att våld knappast sågs som ett ont *i sig*. Vissa typer av våld kunde ses som ”the concern of the implicated individuals and their social networks” – särskilt om det var mildare och inte gav upphov till skada eller död. Men framför allt var det starkt signifikativt för medeltidens och den tidigmoderna tidens våld att det också kunde ses som produktivt och samhällsbevarande.⁶⁹ Som Skoda påpekar var ”moralists [...] unwilling entirely to relinquish and reject instrumental violence as a mechanism whereby social relations might be regulated.”⁷⁰ Våld sågs således ibland som nödvändigt, och ofta till och med som hedervärt och beundransvärt. Denna syn på våld var också starkt knuten till föreställningar om heder och ära. Som många forskare har visat, var hedern central för den sociala identiteten under medeltid och tidigmodern tid och många våldsbrott var knutna till försvar av heder. Att en man besvarade angrepp på sin heder – eller kvinnliga anförvarters dito – med våld var därför inte bara accepterat: det var ofta förväntat. Att inte svara på ett sådant sätt, kunde i själva verket leda till social nedvärdering.⁷¹ En sådan syn bidrog sannolikt till både en högre våldsnivå och en större tolerans för våld.⁷²

Som redan antytts, menar dock många forskare att det ägde rum betydande förändringar i inställningen till våld från tidigmodern tid och framåt. Dessa har i sin tur ofta kopplats till förändringar i synen på heder och ära. Den holländske historikern Pieter Spierenburg menar exempelvis att synen på både maskulinitet och ära ändrades från slutet av 1600-talet. Manlig heder kom att kopplas mindre till mod och fysisk förmåga, och mer till sådant som ekonomiska resurser, pålitlighet i ekonomiska affärer och korrekt etikett. Men det ägde också rum en internalisering av hedersbegreppet, där inre dygder blev viktigare än att försvara sin heder med våld. Spierenburg menar att man kan visa på en sådan långsiktig utveckling i de flesta europeiska länder och kopplar den, i likhet med Elias, till statens expansion och monopolisering av våld. ”[T]he pacification brought about by state institutions”, innebar att män inte längre behövde försvara

---

⁶⁸ Exempelvis Mark D. Meyerson, Daniel Thiery & Oren Falk, ”Introduction”, i Mark D. Meyerson, Daniel Thiery & Oren Falk (red.), *A Great Effusion of Blood? Interpreting Medieval Violence* (Toronto 2004) s. 5–6; Carroll (2006) s. 6–15, 56, 86, 142–143; Carroll (2017) s. 33–35.

⁶⁹ Skoda (2013). Citat på s. 50 och 55. Se också Meyerson *et al.* (2004) s. 5–6; Brown (2011) s. 2; Richard Mc Mahon, Joachim Eibach & Randolph Roth, ”Making Sense of Violence? Reflections on the History of Interpersonal Violence in Europe”, *Crime, Histoire & Sociétés* 17:2 (2013) s. 16–17; Xavier Rousseaux, ”Historiographie du crime et de la justice criminelle dans l’espace français (1990–2005). Partie I: Du Moyen-Âge à la fin de l’Ancien Régime”, *Crime, Histoire & Sociétés* 10:1 (2006) s. 126, 132; Muchembled (2012) t.ex. s. 45, 119, 164, 239; Carroll (2006) s. 66, 86, 149–150, 173; Gauvard (2005) s. 12–13, 16.

⁷⁰ Skoda (2013) s. 235. Se också Skoda (2013) s. 236–237.

⁷¹ Carroll (2006) s. 14, 49–59, 78, 110, 160, 169; Carbasse (2014) s. 114; Muchembled (2012) s. 7–9, 21, 26, 79–80; Gauvard (2005) s. 12–13, 30, 127; Mc Mahon *et al.* (2013) s. 11.

⁷² Se exempelvis Christine Ekholst, *A Punishment for Each Criminal: Gender and Crime in Swedish Medieval Law* (Leiden & Boston 2014) s. 76–77; Schwerhoff (2002) s. 119–122.

sig själv och de sina med våld. Till följd av denna utveckling ändrades och anpassades både synen på heder och på våld.⁷³

Den franske historikern Robert Muchembled ger en liknande bild av utvecklingen, men betonar mer den ökade, yttre sociala kontrollen och socialiseringen av i synnerhet unga män. Det var dessa – inte bara män i allmänhet – som stod för den största andelen av våldsbrotten. Från slutet av medeltiden skapades dock institutioner – domstolar, skrän, skolor, fabriker och arméer – som kom att hantera och begränsa det manliga ungdomsvåldet på ett mer framgångsrikt sätt än tidigare. Resultatet blev att våld allt mer definierades ut som onormalt och kom att fördömas i sig.⁷⁴

Aspekter av dessa förklaringar har kritiserats av andra forskare, exempelvis de resonemang kring ökad självkontroll som förs av Muchembled, och som implicit tillskriver den medeltida människan en generell brist på sådan.⁷⁵ Spierenburg har också hävdad att man kan se en långsiktig övergång från impulsivt och rituellt till instrumentellt och planerat våld över den tidsperiod som behandlas här.⁷⁶ Givet den forskning som redan redovisats om medeltidens våld, är detta minst sagt tveksamt.⁷⁷ Man kan således ifrågasätta delar av Spierenburgs och Muchembleds tolkningar. Det är dock tydligt att vissa signifikativa förändringar verkligen ägde rum under den tidsperiod som behandlas här. Statens monopol på våldsutövning ökade exempelvis, och den franska kungamakten försökte aktivt motverka vissa typer av våldshandlingar som tidigare ansetts legitima. Synen på våld och heder förändrades också. Från och med 1700-talet distanserade sig exempelvis stora delar av befolkningarna i många europeiska länder allt mer från våldsutövning, och från den äldre synen på manlig ära som intimt förknippad med förmåga till fysiskt försvar.⁷⁸

Det är mot en sådan bakgrund jag menar att det är rimligt att tolka de förändringar av lagstiftningen som diskuterats här. Dödligt våld, skador och blodsfejder var föremål för omfattande reglering under de första två undersökningsperioderna, eftersom samhällets övergripande strategi i fråga om våld var att försöka hindra att det urartade och fick bestående konsekvenser. Våld i allmänhet, och hot om våld, prioriterades lägre, eftersom det fortfarande fanns en stor ambivalens i synen på våld, och det på intet sätt fördömdes generellt. Tendensen till en ökad repression av mildare våldsbrott i *Code Pénal* kan vidare kopplas till de förändringar av attityder till våld, samt till statens utveckling och monopolisering av våld, som beskrivits av bland andra Spierenburg och Muchembled.⁷⁹ Med andra ord reflekterar den sannolikt en minskad tolerans för våld, och indikerar att våld *per se* började ses som ett samhällsproblem.

⁷³ Spierenburg (2008) s. 9–10, 108–110 (citad på s. 10). Se också Gauvard (2005) s. 107–108.

⁷⁴ Muchembled (2012).

⁷⁵ Muchembled (2012) exempelvis s. 81, 92, 103, 107, 217–218.

⁷⁶ Spierenburg (2008) s. 7.

⁷⁷ Se också Mc Mahon *et al.* (2013) s. 11–15.

⁷⁸ Se exempelvis Mc Mahon *et al.* (2013) s. 19–21; Meyerson *et al.* (2004) s. 5–6; Brown (2011) s. 2, 22–23, 282–283.

⁷⁹ Se också Spierenburg (2008) s. 61–64; Gauvard (2005) s. 107–108, 279.

Repressionen av fejder och våldsam egendomsbrottslighet – och dess kontext

Förutom utvecklingen mot en lagstiftning som täcker ett bredare spektrum av våldsbrott, så visade undersökningen också på enskilda toppar i statistiken för särskilda brott. Intresset för att reglera fejder och privata krig ökade exempelvis mellan den första och den andra undersökningsperioden: från ca 8 procent under 1200-talet, till nära 18 procent i början av 1500-talet. Regler mot rån ökade också relativt sett under samma period: från ca 7 procent under 1200-talet, till ca 18 procent i *Coutumes d'Anjou*. Andelen sådana lagar minskade sedan (rån), eller så försvann kategorin av lagar helt (fejd-lagstiftningen), under 1800-talet. Alla typer av rån som berörs i *Coutumes d'Anjou* var dessutom belagda med kvalificerat dödsstraff och konfiskering av egendom. Det ökade intresset för sådana brott sammanfaller också med en allmän ökning i bruket av dödsstraff i lagstiftningen. Med reservation för att talen är små, så visar undersökningen på stora skillnader mellan lagarna i andelen dödsstraff för våldsbrott. I de fall där lagtexten anger en konsekvens, var denna dödsstraff i ca 68 % av fallen i *Coutumes d'Anjou*. Detta är en betydligt högre nivå än i *Code Pénal*, där andelen var ca 26 %. Att beräkna en exakt nivå för *Établissement* är svårare, eftersom lagstiftarna mer sällan anger en exakt straffsats. I ca 19 % av våldsbrotten i *Établissements* ingår dödsstraff tydligtvis i påföljden. I ytterligare ca 22 % av brotten finns dock vagare referenser till dödsstraff, exempelvis i att de brott som behandlas betecknas som brott för vilka en förövare kunde "förlora liv eller lem".⁸⁰ Av de undersökta perioderna är det dock tydligt att andelen dödsstraff var störst i *Coutumes d'Anjou*, det vill säga i början av 1500-talet. Detta är inte oväntat – Jean-Marie Carbasse har exempelvis kallat 1500-talet "siècle d'aggravation générale de la répression".⁸¹

Vad gäller regleringen av fejder och privata krig, kan man till att börja med konstatera att det fanns ett liknande intresse från kungamaktens sida under samma epok. Parallellt med den sedvanerättsliga lagstiftningen ökade antalet kungliga förordningar mot blodsfejd och privata krig. Ett flertal forskare har visat på de upprepade försöken från kungamaktens sida att reglera och förbjuda privata krig och fejder, mellan i synnerhet adliga personer, samt att bära vapen, med början vid mitten av 1200-talet.⁸² I viss mån kan man alltså se denna trend som ett uttryck för ett allmänt intresse att kontrollera och begränsa sådant våld, även om man kan tänka sig en skillnad i fokus mellan dessa typer av lagstiftning. Som redan nämnts handlade sedvanerättens fejdlagstiftning mer om att kontrollera och reglera fejden, än att förbjuda den. Kungamakten hade delvis ett annat synsätt, och en mer repressiv taktik. Möjligtvis kan man tolka sedvanerättens stora fokus på sådan lagstiftning som ett försvar inför statsmaktens hot om repression – som ett försök av regionala makthavare att få systemet att fungera, inför hot om allt mer omfattande förbud.

Om detta är en rimlig tolkning återstår dock att se, och det finns generellt sett ett stort behov av fler studier av den franska sedvanerätten. När det gäller våldsam egendomsbrottslighet, och ökningen av andelen sådana bestämmelser till 1500-talet, finns

⁸⁰ Se exempelvis *Établissements de St Louis* § 5, 2.8; F.R.P. Akehurst (1996) s. 12–13, 119–120.

⁸¹ Carbasse (1990) s. 201; Carbasse (2014) s. 384, 386, 511.

⁸² Skoda (2013) s. 237–238. Se också Carroll (2006) s. 153, 208; Gauvard (2005) s. 117, 251, 271; Firnhaber-Baker (2006); Brown (2011) s. 255–259.

det dock möjligheter till jämförelse med tidigare forskning. Som nämnts ovan, fokuserar *Coutume d'Anjou* på vissa typer av våldsamma egendomsbrott: sådana som ägde rum på publika vägar och begicks av grupper av förövare. De samtida franska termer som användes var bland annat *desrobeur* (rånare), *brigans* (brigander) och *guetteurs de chemins* (landsvägsrövare). Det var också, som nämnts ovan, brott sedvanerätten såg mycket allvarligt på och som var belagda med dödsstraff.

Medeltidshistorikerna Claude Gauvard och Valérie Toureille har studerat våldsbrott samt stöld och våldsam egendomsbrottslighet i Frankrike under senare delen av medeltiden. Deras studier gör det möjligt att sätta in sedvanerättens reglering av den här typen av brott i ett större sammanhang. Gauvard och Toureille beskriver en kampanj mot brott under senare delen av medeltiden, med särskild fokus på vad vi idag antagligen skulle benämna yrkeskriminella och gängbrottslighet. De kopplar denna både till den samtida kriminaliteten och till statsbyggnadsprocessen. Inte minst ser de ett samband med de upprepade kriserna, krigen och oroligheterna under 1300- och 1400-talen. Toureille menar exempelvis att hundraårskriget (ca 1337–1453) fick vittgående konsekvenser för det franska samhället, eftersom det förändrade synen på statens roll. Även om fiendligheterna inte varit konstanta, så hade kriget som helhet varit destruktivt och traumatiskt. Efter kriget längtade man i första hand efter ordning och fred. Detta aktualiserade synen på staten som beskyddare av befolkningen, och ledde i det långa loppet till en ökad acceptans för en starkare stat.⁸³

En aspekt av denna process var just framväxten av de kategorier av brott och brottslingar som nämnts ovan: *brigands*, *dérobeurs* och *guetteurs de chemins*.⁸⁴ Teoretiseringen kring sådana brott, och den åtföljande kriminaliseringen, speglar, enligt Toureille, både en brutal verklighet och statsmaktens ökade maktanspråk. Övergrepp från väpnade styrkor, arméer som plundrade landsbygden på förnödenheter, och beväpnat motstånd från delar av landsbygdsbefolkningen skapade en skräck för våldsamma kriminella gäng – och krav på åtgärder. Bilden av en aggressiv, organiserad brottslighet i marginalerna av det etablerade samhället växte ur denna rädsla, men broderades ut med både folkliga och lärda element. Kungamakten kom sedan, som också Claude Gauvard påpekar, att använda stereotypen om denna kriminella marginalitet för att stärka sitt monopol på lagstiftning och våldsanvändning.⁸⁵

Robert Muchembled har också påpekat att tiden strax efter sekelskiftet 1500 var en krisperiod även på ett annat sätt. Befolkningen växte snabbt fram till ungefär år 1520, vilket ledde till en ökad marginalisering och allt fler tiggare på vägarna. De stora

⁸³ Valérie Toureille, *Vol et brigandage au Moyen Âge* (Paris 2006) t.ex. s. 5–7, 9, 42–46, 53, 99–100, 273–283; Gauvard (2005) t.ex. s. 20–21, 46–47, 63–65, 80, 175, 178–182, 191, 270–271, 280–282; Gauvard (1998) s. 1. Se också Grinberg (2006) s. 63–64.

⁸⁴ Översättningarna av dessa termer är mina. En exakt översättning till svenska är dock svårt att göra. Se Toureille (2006) särskilt s. 39–56, för en närmare redogörelse för begreppens innebörd och utveckling.

⁸⁵ Toureille (2006) s. 5–7, 9, 35–56, 99–106, 133–135, 144–145, 151–152, 158, 169–174, 178–186, 273–283; Gauvard (2005) s. 11–12, 20–21, 40, 44–47, 59–65, 101–104, 175, 225–226, 279–282; Gauvard (1998). Se också Carbasse (2014) s. 160–162, 300–301, 380–390; Rousseaux (2006) s. 134, 139. Den strängare synen på våldsamma egendomsbrott och vaneförbrytare kulminerade på sätt och vis under 1500- och 1600-talen, bland annat med införandet av stegling ("la roue") som straff för landsvägsrövare år 1534, och utvidgandet av *la Maréchaussée* – ett slags militärpolis – kort efteråt. Den sistnämnda fick bland annat jurisdiktion över lösdrivare och återfallsförbrytare utan fast vistelseort, och utdömde betydligt hårdare straff än de ordinarie domstolarna.

grupperna av rotlösa, fattiga på vägarna ledde in sin tur till en stark känsla av osäkerhet.⁸⁶ Och oavsett om laglösheten hade blivit större och vägarna farligare för resande, så var det onekligen ofta det man trodde hade hänt. I sitt välkända edikt mot rån på rikets vägar menade exempelvis Frans I (r. 1515–1547) att ”de nämnda brotten, förseelserna och ogärningar förökar sig och tillväxer från dag till dag, till vårt mycket stora beklagande, förtret och missnöje”.⁸⁷

Avslutande reflektioner

I den här artikeln har jag kartlagt och analyserat lagstiftning mot våldsbrott i tre franska lagsamlingar: *Établissements de Saint Louis* från strax efter mitten av 1200-talet, *Coutumes d'Anjou* från 1508 och *Code Pénal* från 1810. Syftet har varit att bidra till diskussionen kring långsiktiga förändringar i synen på, och behandlingen av, interpersonellt våld. Studiens viktigaste bidrag till förståelsen av detta är att den ger en tydligare bild av lagstiftningens roll i denna process. Frekvensen dödligt våld har kvantifierats i tidigare forskning, men inte alls i samma utsträckning lagstiftande åtgärder. Generellt sett kan studier av detta slag också ge en tydligare bild av hur lagstiftning förändras, hur den influeras av föreställningar, eliters intressen och strategier, samt brottsfrekvens och av utvecklingen av lagstiftningen som textgenre och vetenskap.

Detta innebär naturligtvis inte att en studie av lagstiftning ger hela bilden. Som bland andra Claude Gauvard påpekat interagerade lagstiftning och praxis under denna period, och skapade en delvis annan helhetsbild. Vissa typer av mord och andra våldsbrott var i teorin belagda med dödsstraff. Det fanns dock, sedan 1300-talet, alltid möjlighet att vända sig till kungen och ansöka om nåd. Sådan – i form av de så kallade ”lettres de rémission” – beviljades frikostigt. Till en början gällde detta de flesta brott. Från medeltidens slut inskränktes dock denna möjlighet till dråp där man ansåg att förövaren blivit provocerad, och agerat för att försvara sin heder.⁸⁸ Samtidigt tolkar Gauvard denna praxis som ett steg i kungamakts monopolisering av rättsskipningen och våldet. Systemet med ”lettres de rémission” tillkom och utvecklades i samband med den skärpning av lagstiftningen och de kampanjer mot specifika brott som analyserats ovan. Det var ett flexibelt drag, som tillät kungamakten att både fortsätta att omfamna hederskulturen och överse med dödande för hederns skull, och att introducera och inskräpa att det trots allt var kungen som bestämde.⁸⁹ Samtidigt betydde detta inte strafffrihet för alla som begått sådana brott. Om adelsmän och kungliga ämbetsmän hade lättare att hänvisa till sin heder och betraktas som förövare av *beaux faits* – och dessutom kunde vara för mäktiga för att egentligen kunna bestraffa – så kunde marginella, främlingar, ”båtards” och yrkeskriminella användas för att sätta exempel.⁹⁰ Under lång tid accepterades också uppgörelser utom rätten mellan offer och förövare, vilket kunde leda till helt andra konsekvenser för dem som begick våldsbrott än de som föreskrevs av lagen.⁹¹ Även detta främjade förstås främst de förmögna, som kunde erbjuda så

⁸⁶ Muchembled (2012) s. 87–88, 90, 125–126, 128. Se också Toureille (2006) s. 99–106.

⁸⁷ Carbasse (2014) s. 407: ”les dites crimes, délits et maléfices pullulent et croissent de jour en jour, à notre très grand regret, ennui et déplaisir” (förf. övers.). Se också Toureille (2006) s. 56, 121, 133, 146–147, 158, 162–163.

⁸⁸ Gauvard (2005) s. 28–29, 60, 64–65, 80–90, 256; Carbasse (2014) s. 173–176, 299.

⁸⁹ Gauvard (2005) t.ex. s. 60, 80, 90, 256, 277–282.

⁹⁰ Gauvard (2005) s. 263–264, 278, 281–282.

⁹¹ Exempelvis Gauvard (2005) s. 53–54, 79–80.

mycket i ersättning att ett brottsoffer kunde tänka sig att avstå både från hämnd och rättsprocess.

Men samtidigt som staten allt mer kom att inskrida mot våld, kom den under lång tid fortfarande själv att begagna sig av brutalt våld. Som Hannah Skoda har påpekat: "If, despite law's claims to regulate violence, it was itself intensely violent, violence also created its own communicative norms."⁹² *Code Pénal* behöll således en hel del dödsstraff, samt även kvalificerat dödsstraff i några få fall: exempelvis skulle personer som mördat sina föräldrar eller konspirerat mot kejsaren först få högra handen avhuggen och sedan avrättas. Stympning av handen hade avskaffats i 1791 års strafflag, men kom alltså tillbaka.⁹³ *Code Pénal* innehåller också ett talande undantag från den oförlåtande synen på dödligt våld: en man som ertappat sin hustru med äktenskapsbrott, och dödat henne eller hennes älskare, ansågs fortfarande ha begått ett 'ursäktligt' brott. Han kunde därför räkna med 'straffrabatt'.⁹⁴ En viss förståelse för att män ville försvara sin heder kvarstod således, kombinerat med en acceptans av att mannens ställning som hushållets överhuvud gav honom en viss rätt till våldsutövning. I viss mån uppnåddes också pacifieringen av större och större geografiska områden under tidigmodern tid genom krig och våld. Med Stuart Carrolls och Robert Muchembleds ord, pacificerade kungamakten i stor utsträckning krigaradeln genom att rikta dess våldsamma potential åt ett annat håll: de tidigmoderna europeiska krigen och senare koloniseringen.⁹⁵ Krigsfronten flyttade således utanför ländernas gränser, och senare till andra kontinenter. Där kom länge sådana metoder och beteenden som nu fördömdes starkt inom landets gränser att tolereras.

⁹² Skoda (2013) s. 42. Se också Skoda (2013) s. 38–39; Carroll (2017) s. 29–30.

⁹³ Jean-Marie Carbasse, "Rapport introductif", Bicentenaire du Code Pénal 1810–2010. 25–26 novembre 2010 (Les colloques du sénat), <https://www.senat.fr/colloques/actes_bicentenaire_code_penal/actes_bicentenaire_code_penal.pdf> (3/2 2019) s. 22–23 ; *Code Pénal* 1810: § 13, 86, 299; *Code Pénal de L'Empire Français* s. 2, 13, 46. Det avskaffades dock slutligen år 1832, se Carbasse (2010) s. 27.

⁹⁴ *Code Pénal* 1810: § 324 ; *Code Pénal de L'Empire Français* s. 65–66. Se också Ferrière (1769) s. 680, samt Veillon (2009) s. 154.

⁹⁵ Carroll (2006) s. 332–333; Muchembled (2012) s. 30, 164–165, 182, 197–199, 302, 304. Se också Bartlett (2010) s. 211.